

01.04.2022

Dnro TAS/98/2022

Sosiaali- ja terveysministeriö
lausuntopalvelu.fi

Viite: VN/1070/2021

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt tasa-arvovaltuutettua lausumaan luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki sukupuolen vahvistamisesta. Lailla kumottaisiin laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta ja ehdotetaan muutettavaksi muun muassa steriloisilakia, lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia sekä äitiyslakia. Esitys perustuu pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman kirjaukseen, jonka mukaan säädetään itsemääräämisoikeutta kunnioittava laki sukupuolen vahvistamisesta.

Tavoitteena on vahvistaa henkilön itsemääräämisoikeutta erottamalla sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista. Hakemus sukupuolen vahvistamisesta perustuisi henkilön omaan selvitykseen koskien hänen sukupuolen kokemustaan.

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §)

Tasa-arvovaltuutettu yhtyy säännöskohtaisissa perusteluissa esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan ”toinen sukupuoli” on käsitteenä parempi kuin ”vastakkainen”. Kieltä, joka voi ylläpitää stereotyyppisiä, hierarkkisia käsityksiä sukupuolesta ja miehistä ja naisista toisilleen vastakkaisina kategorioina, on hyvä välttää lainsäädännössä.

Pykälän 1 kohdan mukaan henkilön tulee esittää selvitys siitä, että hän kokee kuuluvansa pysyvästi vahvistettavaan sukupuoleen. Perustelujen mukaan selvitykselle ei voida asettaa sisällöllisiä vaatimuksia, koska sukupuolen kokemus on yksilöllinen eikä välttämättä vastaa binääristä sukupuolikäsitteistä. Ehdotuksen mukaan edellytyksenä ei ole hakijan

transsukupuolisuus, ja esimerkiksi intersukupuolinen henkilö voisi tietyin edellytyksin hakea sukupuolen oikeudellista vahvistamista.

Tasa-arvovaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että tässä kohtaa perusteluissa ei lainkaan mainita muunsukupuolisten mahdollisuutta hakea sukupuolen vahvistamista. Hallituksen esitysluonnoksessa kuitenkin toisaalla todetaan, että muunsukupuolisuus on yleistynyt merkittävästi ja esityksellä arvioidaan olevan jossain määrin positiivisia vaikutuksia myös muunsukupuolisten asemaan. Vaikka sukupuoli voidaan oikeudellisesti vahvistaa vain naiseksi tai mieheksi, tasa-arvovaltuutettu pitää mahdollisena, että joidenkin muunsukupuolisten henkilöiden sukupuolen kokemus voi olla lähempänä toista sukupuolta kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmässä merkitty. Tämän takia osa muunsukupuolisista saattaa hakea sukupuolen vahvistamista. Myös muunsukupuoliset henkilöt olisi hyvä mainita säännöskohtaisissa perusteluissa.

Tasa-arvovaltuutettu pitää jossain määrin epäjohdonmukaisena, että sekä 1 §:n että 2 §:n perusteluissa käsitellään selvityksen sisällöllisiä vaatimuksia. 1 §:n perusteluissa todetaan, ettei selvityksen sisällölle voida asettaa muita vaatimuksia kuin ilmaisu toiseen sukupuoleen kuulumisesta ja kokemuksen pysyväisluonteisuudesta. Toisaalta 2 §:ssä edellytetään kuitenkin, että selvitys on perusteltava. Tässä kohtaa säännöksen perusteluissa puolestaan todetaan, että jos hakijan tahtotila tai perustelut ovat epäselvät tai puutteelliset, viranomaisen on pyydettävä hakijaa täydentämään hakemustaan. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että soveltamistilanteissa on selvää, millaista selvitystä voitaisiin pitää riittävänä ja millaista puolestaan ilmeisen perusteettomana.

Toinen 1 §:n vaatimuksista koskee täysi-ikäisyyttä. Täysi-ikäisyyteen liittyvät tarkemmat huomiot esitetään jäljempänä kohdassa 8.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitettyssä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Ehdotetun 2 §:n 2 momentin mukaan Digi- ja väestöviraston (DVV) on annettava tietoa hakijalle sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista. Säännöskohtaisissa perusteluissa ei kuitenkaan ilmene, miten tällainen tiedonantovelvollisuus täytetään ja kuinka kattava se on. Olisi hyvä, että perusteluissa käsiteltäisiin lyhyesti hakijalle annettavan tiedon sisältöä ja antamistapaa.

Pykälän 4 momentin mukaan avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevan hakijan tapauksessa DVV:n on lähetettävä ilmoitus henkilön aviopuolisolle tai rekisteröidyn parisuhteen toiselle osapuolelle. Perustelujen mukaan voimassa olevaa käytäntöä laajennettaisiin nyt siis koskemaan

myös rekisteröidyn parisuhteen toista osapuolta. Avioliitto kuitenkin jatkuu lähtökohtaisesti avioliittona ja rekisteröity parisuhde rekisteröitynä parisuhteenä. Perustelujen mukaan sukupuolen vahvistamisella ei siis ole välitöntä vaikutusta parisuhteen muotoon.

Tasa-arvovaltuutettu kehottaa harkitsemaan säännöksen tarpeellisuutta. Viranomaisten tehtäviin ei pääsääntöisesti kuulu tiedottaa avioliiton tai rekisteröidyn parisuhteen osapuolelle toista osapuolta koskevista asioista. Moni yksityisyyden suojan piiriin kuuluva asia, kuten terveydentilaan liittyvät tiedot, sosiaalihuollon asiakkuus ja taloudellisen aseman muutokset, on lähtökohtaisesti sellaista tietoa, jota viranomaisen ei välitä parisuhteen osapuolelta toiselle. Koska juridisen sukupuolen korjaamisella ei ole välitöntä oikeusvaikutusta parisuhteen osapuoleen, tasa-arvovaltuutettu ei näe, millä perusteella viranomaisen tulisi ilmoittaa sukupuolitietoa koskeva muutos säännöksessä ehdotetulla tavalla.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Pykälän 1 momentin mukaan henkilön vahvistettua sukupuolta tulee pääsääntöisesti pitää henkilön sukupuolena muuta lainsäädäntöä sovellettaessa. Perusteluissa todetaan, että vahvistettu sukupuoli olisi määräävä asevelvollisuuslakia (1438/2007) ja naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (tasa-arvolaki, 609/1987) kiintiösäännöstä soveltaessa. Säännöskohtaisissa perusteluissa tai vaikutusarvioinnissa ei kuitenkaan tuoda esille, mitä kutsunnanalaisuus tarkoittaa käytännössä niiden henkilöiden kohdalla, jotka vahvistavat sukupuolensa mieheksi sen ikäisinä, että ovat ikänsä puolesta vielä kutsunnanalaisia. Tähän tulisi kiinnittää jatkovalmistelussa huomiota.

Pykälän 2 momentissa mainittu henkilön ”lisääntymisbiologinen sukupuoli” on uusi lainsäädäntöön sisällytettäväksi ehdotettu, sukupuolta määrittävä käsite. On hyvä, että sukupuolen sellaiset ulottuvuudet, joilla on merkitystä erityisesti lisääntymisterveyteen ja seksuaaliterveyteen liittyen, tunnustetaan ja ettei pääsy hoitoon tai tutkimukseen vaarantuisi sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen takia. Huomiota on kuitenkin kiinnitettävä siihen, ettei tällaisen uuden käsitteen käyttö aiheuta vastakkainasettelua sukupuolen erilaisille määrittelyille siten, että henkilö altistuisi syrjinnälle ja epäasialliselle kohtelulle esimerkiksi terveydenhuollon piirissä.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

Ei kommentteja.

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erytystä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

Ei kommentteja.

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

Ei kommentteja.

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

Ei kommentteja.

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen, joka on laadittu **lapsivaikutusarvioinnin** tueksi. Lausunnossa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita **lausunnonantaja** arvioi esityksestä aiheutuvan **toiminnalleen/hallinnonalallaan**. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että sosiaali- ja terveysministeriö on teettänyt selvityksen, jossa on käsitelty lasten ja nuorten asemaa sukupuolen oikeudellista vahvistamista koskevissa kysymyksissä perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta. Tasa-arvovaltuutettu pitää perusteltuna selvityksessä esitettyä näkemystä, jonka mukaan kategorinen täysi-ikäisyyteen perustuva sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen ei vaikuttaisi lapsen edun mukaiselta. Tasa-arvovaltuutettu kannattaa huolellista jatkoselvitystä, jonka perusteella voitaisiin päättää alaikäiset huomioivasta sääntelymallista.

Tasa-arvovaltuutettu haluaa toistaa tässä jo aiemmin valmistelussa esittämiensä huomion siitä, että yhteiskunnassa on paljon sukupuolitettuja käytäntöjä, jotka eivät perustu lakiin. Erytyisesti sukupuolitettut pesu- ja pukeutumistilat ovat harvoin lainsäädännön tasolla säänneltyjä asioita, mutta valtaosalle väestöstä arkipäivää kouluissa, työpaikoilla, harrastuksissa ja palveluissa. Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan lainsäädännön uudistamistyössä, esimerkiksi tasa-arvolakia uudistettaessa, olisi hyvä kiinnittää

huomiota siihen, mihin erilaiset sukupuolenmukaiset erottelut perustuvat ja millä tasolla erilaisesta kohtelusta olisi hyvä säätää.

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa lakiehdotusta ja pitää tärkeänä, että uusi laki sukupuolen vahvistamisesta saadaan säädettyä tällä hallituskaudella. Toisaalta tasa-arvovaltuutettu haluaa muistuttaa, että uusi laki on vasta yksi – vaikkakin merkittävä – askel transihmisten oikeusaseman parantamisessa. Sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvän syrjinnän tehokas ennaltaehkäisy ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien henkilöiden oikeuksien parempi toteutuminen edellyttää lisää muutoksia niin lainsäädännössä – esimerkiksi intersukupuolisten henkilöiden suojaksi – kuin käytäntöjen tasolla.

Tasa-arvovaltuutettu

Jukka Maarianvaara

Ylitarkastaja

Marjo Rantala

Tiedoksi

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa.